

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СВІТОГЛЯД ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

INDIVIDUAL WORLDVIEW AS A FACTOR OF PSYCHOLOGICAL WELL-BEING

У статті розглянуто особливості обумовленості психологічного благополуччя особистості її індивідуальним світоглядом. З метою визначення саме тих компонентів світогляду особистості, які впливають на благополуччя, було проведено емпіричне дослідження і здійснено регресійний аналіз в двох варіантах. Підтвердилася статистична доцільність обох регресійних моделей.

Чинниками психологічного благополуччя в першій запропонованій моделі було визначено такі компоненти індивідуального світогляду особистості: світоглядна пластичність, цінність стимуляції, цінність влади-домінування, прийняття себе, адаптованість до світу, відкритість новому досвіду. Було виявлено, що прояв світоглядної пластичності та відкритості до світу, актуалізація цінності стимуляції, самоприйняття та виражена адаптованість прямо впливають на психологічне благополуччя, сприяють високому рівню його прояву у особистості. Актуалізація цінності влади і домінування, навпаки, чинить обернений вплив, обумовлюючи нижчий рівень благополуччя особистості.

В другій регресійній моделі було встановлено обумовленість загального рівня психологічного благополуччя чотирма світоглядними факторами: співжиттям зі світом, світогармонією, світодружбою, підкореністю світові. Отримані результати проведеного дослідження дозволяють констатувати, що високому рівню психологічного благополуччя сприятиме використання таких стратегій взаємодії зі світом, як співжиття зі світом, світогармонія та світодружба. Використання означених світоглядних факторів означає наявність базової прихильності до світу і наповненість життя смислами. Найбільш впливовим позитивним чинником благополуччя було визначено фактор «співжиття зі світом», який включає наявність у особистості високого рівня самоцінності, екзистенційну наповненість, а також тенденцію до самоприйняття себе і прийняття інших, ефективну адаптацію до оточуючого середовища. Не сприятиме високому рівню благополуччя фактор підкореності світові, який передбачає схильність до прояву світоглядної ригідності і конформізму.

Ключові слова: індивідуальний світогляд, психологічне благополуччя, світоглядні чинники, світоглядні фактори, світоглядна пластичність.

The article examines the peculiarities of the psychological well-being that being conditioned by individual's worldview. In order to determine precisely those components of an individual's worldview that affect well-being, an empirical study was conducted and a regression analysis was performed in two variants. The statistical feasibility of both regression models was confirmed.

The factors of psychological well-being in the first proposed model were the following components of an individual's worldview: worldview plasticity, the value of stimulation, the value of power-dominance, self-acceptance, adaptability, openness to new experience. It was found that the manifestation of worldview plasticity and openness to the world, the actualization of the value of stimulation, self-acceptance and pronounced adaptability can directly affect psychological well-being, contribute to a high level of its manifestation in an individual. The actualization of the value of power and dominance, on the contrary, has the opposite effect, causing a lower level of well-being of an individual.

In the second regression model, the conditionality of the general level of psychological well-being was established by four worldview factors: coexistence with the world, world-harmony, world-friendship, submission to the world. The results of the conducted study allow us to state that a high level of psychological well-being will be promoted by the use of such strategies of interaction with the world as coexistence with the world, world-harmony and world-friendship. The use of the indicated worldview factors means the presence of a basic attachment to the world and the filling of life with meanings. The most influential positive factor of well-being was determined to be the factor of «coexistence with the world», which includes the presence of a high level of self-worth in the individual, existential fulfillment, as well as a tendency to self-acceptance of oneself and acceptance of others, effective adaptation to the environment. The factor of submission to the world, which implies a tendency to manifest worldview rigidity and conformism, will not contribute to a high level of well-being.

Key words: individual worldview, psychological well-being, worldview factors, worldview strategies, worldview plasticity.

УДК 159.923.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.68.21>

Грузінова К.М.

доктор філософії в галузі психології, асистент кафедри загальної психології Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Актуальність проблеми дослідження.

Дослідження світогляду особистості можна вважати актуальним в рамках цілого ряду людинознавчих наукових галузей. Поняття світогляду займає особливе місце в лоні філософії, однак не знайшло достатнього розповсюдження в руслі теоретичних та емпіричних досліджень з психологічної тема-

тики. При цьому індивідуальний світогляд можна розглядати в якості інтегрального та багатокомпонентного чинника психологічного благополуччя особистості, оскільки саме система світосприймання, світотрактування та світоставлення в значній мірі зумовлює переживання щастя, задоволеність життям.

Значимість реалізації досліджень світогляду як чинника благополуччя обумовлена рядом причин. По-перше, необхідність концептуалізації та побудови моделі індивідуального світогляду спричинена відсутністю єдиного його визначення як психологічного поняття. По-друге, світогляд слід розглядати як багатокomпонентну систему, що породжує надзвичайно широке поле для наукових пошуків світоглядних чинників благополуччя. По-третє, світогляд особистості може піддаватися корекції, що дозволить використовувати результати досліджень з даної тематики з метою подальшої практичної роботи, спрямованої на покращення психологічного здоров'я.

Огляд літератури. Аналіз літератури в рамках проблематики особливостей взаємозв'язку і взаємовпливу світогляду і благополуччя дозволяє нам виділити ряд дослідницьких підходів. Перший підхід можна умовно назвати «комплексним», оскільки він передбачає вплив на благополуччя світогляду як комплексного багатокomпонентного феномену. В рамках другого підходу науковець має можливість виокремити один аспект або компонент індивідуального світогляду в якості вирішального чинника психологічного благополуччя; або ж розглядати особливості світогляду як частини «особистісного підґрунтя» благополуччя. Третій підхід передбачає «внесення» явищ світогляду та благополуччя в межі більш широкої категорії або системи (наприклад, вивчати їх в рамках категорій діяльності, особистості). Розглянемо деякі конкретні підходи в рамках означеної теми, запропоновані вітчизняними та зарубіжними науковцями.

В межах підходу Н. Каргіної та В. Рубського світогляд особистості визначається як основа благополуччя. Науковці також розглядають ряд компонентів світогляду, які є найбільш значимими чинниками психологічного благополуччя: сприймання та ставлення до свого «Я», найближчого оточення, соціуму та оточуючого світу загалом; стратегії ставлень до світу та взаємодії із ним, а також рівень довіри до зовнішнього світу, який формується на основі інших зазначених світоглядних компонентів; самореалізація особистості [2]. Також науковці запропонували авторську структуру психологічного благополуччя особистості, одним із десяти компонентів якої є індивідуальний світогляд [3].

Ряд зарубіжних авторів запропонували інші складові світогляду в якості ймовірної основи психологічного благополуччя. Підкреслюється значимість базової довіри до зовнішнього світу [14] та оптимістичного сприйняття оточення. Окремо відзначається, що сила взаємозв'язку між довірою до світу та благополуччям посилюється із віком внаслідок поступальної адаптації індивіда до оточення [12]. Також показано існування кореляції із високим рівнем благопо-

луччя особистості «оптимістичного» світогляду та наявністю неригідних релігійних переконань ліберального характеру [11].

Серед ключових характеристик, що сприяють високому рівню психологічного благополуччя, виділяють: осмисленість життя, екзистенційну наповненість, здатність формувати цілі та виявляти наполегливість, терплячість і обачність у процесі досягнення значущих життєвих орієнтирів, а також життєву мудрість [9]. Інші дослідження вказують на зв'язок між життєвою мудрістю та специфікою ставлення до навколишнього світу. Людям із високим рівнем мудрості притаманні інтерес до навколишнього світу, відкритість до нового та здатність гармонійно поєднувати турботу про власне благополуччя з увагою до потреб інших людей [13]. В ряді наукових праць відзначається опосередкований вплив світогляду на благополуччя: через знаходження особистого сенсу життя [4], сформованість позитивного чи негативного самосприйняття, здатність до холістичного мислення [8]. Також взаємозв'язок світогляду особистості із її благополуччям може бути обумовлений діяльністю, в якій людина виявляє свої світоглядні переконання, позиції, цінності та ідеали. Тому неприйняття власної діяльності буде сприйматися людиною як відторгнення своєї світоглядної позиції, що є ймовірним бар'єром психологічного благополуччя особистості [6].

Також індивідуальний світогляд визначають як частину або компонент благополуччя, психологічного здоров'я [10]. До ряду світоглядних бар'єрів благополуччя відносять: відсутність світоглядної пластичності, ригідність мислення і позиції, а також наявність внутрішніх конфліктів на рівні світогляду, переконань та цінностей [7]. Однак науковці розводять поняття світоглядної конфліктності із множинністю картин світу, яка означає гармонійну інтеграцію різних, іноді навіть протилежних, світоглядних переконань та позицій на особистісному рівні [5].

В своєму дослідженні ми визначаємо індивідуальний світогляд як складну систему відображення та розуміння світу, а також взаємодії із оточенням та зі своїм «Я». Структура світогляду включає три основні компоненти (або групи компонентів), кожен із яких включає вторинні компоненти: світопереконання, світоцінність (цінності, смисли), світоставлення. Окрім цього слід виокремити системні компоненти світогляду або його динамічні характеристики – світоглядну цілісність і світоглядну пластичність.

Методологія. Вибірка включила 313 респондентів віком від 17 до 33 років. Представленість досліджуваних у вибірці є різноманітною за професійною приналежністю. Було застосовано наступні тестові інструменти: Шкалу психологічного благополуччя К. Ріфф, Шкалу задо-

воленості життям Е. Дінера (Satisfaction With Life Scale); Шкалу базових переконань Р. Янов-Бульман, Ціннісний опитувальник Ш. Шварца (Portrait Values Questionnaire-Revised (PVQ-R2), Шкалу екзистенції А. Ленгле, К. Орглер, шкалу «експресивності-практичності» («Big Five Personality Test»), Методику діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса, Р. Даймонд, авторський опитувальник світоглядної пластичності. Дослідження проводилося в період із березня до жовтня 2021 року (використовувалася платформа Google Forms) в онлайн-форматі. Зібрані результати оброблялися в статистичній програмі SPSS 21.0. В даній роботі представлені результати проведеного регресійного аналізу.

Результати дослідження та наукова дискусія. Перейдемо безпосередньо до аналізу результатів проведеного дослідження, яке дозволяє нам підтвердити значиму роль індивідуального світогляду в якості чинника благополуччя особистості. Незважаючи на те, що в теорії індивідуальний світогляд слід вважати інтегральним чинником впливу на психологічне благополуччя, побудова емпіричної моделі передбачала конкретизацію та виділення саме тих структурних елементів світогляду, які можна вважати найбільш значимими. Отож в емпіричній частині дослідження було операціоналізовано компоненти світопереконань (через дослідження базових переконань), світоцінності (через цінності та екзистенційну наповненість), світоставлення (прийняття себе, адаптованість тощо), світоглядної пластичності. Окремо було визначено як психологічне благополуччя (евдемоністичне), так і рівень задоволеності життям (гедоністичне благополуччя).

На основі отриманих результатів дослідження нами було створено два варіанти регресійних моделей: в першій чинниками благополуччя виступають виділені під час теоретичного аналізу компоненти індивідуального світогляду, а в другій – світоглядні фактори,

виокремлені за допомогою факторного аналізу, що було висвітлено в інших публікаціях [1].

В **першій регресійній моделі** залежною змінною є рівень психологічного благополуччя особистості; незалежними змінними є такі компоненти індивідуального світогляду: 1) світопереконання: переконання в доброзичливості, осмисленності світу, самоцінності, а також пластичність світогляду; 2) світоглядні цінності: цінності самостійності думки та дії, стимуляції, гедонізму, особистої і соціальної безпеки, традиції, доброзичливості, універсалізму, влади-домінування; а також екзистенційна наповненість; 3) світоставлення: прийняття себе та інших, адаптованість до світу, відкритість новому досвіду. Результати проведеного регресійного аналізу дозволяють підтвердити, що значна частина вищеперерахованих складових елементів світогляду є предикторами психологічного благополуччя (табл. 1).

Перша регресійна модель дає нам змогу констатувати значну обумовленість психологічного благополуччя особистості її індивідуальним світоглядом. Коефіцієнт множинної детермінації в цій моделі відповідає значенню 0,795 (рівень статистичної значимості – 0,000). Підтверджується нормальний розподіл даних (показник Дурбіна-Уотсона – 1,93). Таким чином, дана регресійна модель має прогностичну здатність 79,5% і включає ряд таких предикторів психологічного благополуччя: світоглядну пластичність ($\beta = 0,109$, $t = 3,135$, $p < 0,01$), цінність стимуляції ($\beta = 0,079$, $t = 2,139$, $p < 0,05$), цінність влади-домінування ($\beta = -0,102$, $t = -2,883$, $p < 0,01$), прийняття себе ($\beta = 0,244$, $t = 3,164$, $p < 0,01$), адаптованість до світу ($\beta = 0,560$, $t = 7,097$, $p < 0,01$), відкритість новому досвіду ($\beta = 0,078$, $t = 2,126$, $p < 0,05$). За рівнем значимості основними чинниками, що визначають рівень психологічного благополуччя, є адаптованість та самоприйняття; наступними за ступенем впливу є чинники світоглядної пластичності та цінності влади-домінування. Менш виражений внесок у загальний рівень благополуччя мають

Таблиця 1

Регресійна модель 1: обумовленість благополуччя світоглядом

Компоненти моделі:	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизовані коефіцієнти	t	Знч.
	B	Стд. Помилка	Бета		
(Константа)	123,750	20,279		6,102	,000
Світоглядна пластичність	3,296	1,052	,109	3,135	,002
Цінність «стимуляція»	1,319	,617	,079	2,139	,034
Цінність «влада-домінування»	-1,446	,502	-,102	-2,883	,004
Прийняття себе	,745	,236	,244	3,164	,002
Адапованість	2,416	,340	,560	7,097	,000
Відкритість досвіду	,496	,233	,078	2,126	,035

Залежна змінна: Психологічне благополуччя;
КМД (скорегований): **0,795**;
 Дурбін-Уотсон: 1,93.

цінність стимуляції та відкритість до нового досвіду. Варто зазначити, що цінність влади-домінування є єдиним чинником, який може мати негативний вплив та не сприяє високому рівню психологічного благополуччя.

На основі наведених вище результатів регресійного аналізу можемо запропонувати схему обумовленості психологічного благополуччя індивідуальним світоглядом особистості (рис. 1).

Спираючись на представлену модель, ми можемо виокремити декілька ключових тенденцій. **По-перше**, доволі значимим чинником, який обумовлює загальний рівень психологічного благополуччя, є не стільки зміст світогляду, скільки його здатність до трансформації та постійного розвитку. На рівні світопереконань предиктором благополуччя виступає світоглядна пластичність, а не лише наявність фундаментальних переконань про доброзичливість навколишнього світу. Попередньо ми зауважували, що світоглядна пластичність розглядається як функціональний елемент цілісного світогляду, але вона набуває особливої актуальності саме на рівні світопереконань, що і дозволило нам винести даний компонент на цей рівень світогляду у фінальній моделі. Що стосується компоненту світоцінностей, то тут важливу роль відіграє цінність стимуляції як позитивний чинник благополуччя. Ця ціннісна орієнтація свідчить про прагнення особистості до нових вражень і життєвих змін, що, в свою чергу, опосередковано може відображати схильність до світоглядної пластичності. На рівні світоставлень одним із визначальних чинників є відкритість до нового досвіду, що слугує основою для безперервної трансформації світогляду під час особистісного зростання людини. Таким чином, гнучкість, здатність до змін і пластичність світогляду відіграють ключову роль у підтримці психологічного благополуччя особистості та суб'єктивному переживанню щастя.

По-друге, більш виражено на психологічне благополуччя чинить вплив ставлення до себе, а не ставлення до навколишнього світу та оточення. У комплексній регресійній моделі самоставлення виступає предиктором благополуччя, тоді як обумовленість благополуччя ставленням до інших не була підтверджена. Подібні результати ми могли констатувати у попередньо перевіреніх регресійних моделях, при аналізі ймовірної обумовленості психологічного благополуччя світопереконаннями: переконаність у власній самоцінності сприяє благополуччю, тоді як віра в доброзичливість людей (поза контекстом загальної доброзичливості світу) подібного ефекту на благополуччя не спричиняє.

По-третє, результати підтверджують гіпотезу про те, що адаптованість є надзвичайно значимим чинником психологічного благополуччя. Отож адаптованість до навколишнього середовища, соціального оточення, можна розглядати як кінцевий результат сформованого світоставлення та наслідок ефективної взаємодії особистості зі світом, який визначає рівень її психологічного благополуччя.

Також додатково нами було перевірено припущення про обумовленість загального рівня задоволеності життям (гедоністичного благополуччя) індивідуальним світоглядом. Однак отримані в ході здійснення регресійного аналізу результати не дозволяють з упевненістю стверджувати, що задоволеність життям напряму зумовлена впливом окремих компонентів індивідуального світогляду. Згідно з протестованою моделлю, лише 35,2% дисперсії показника загальної задоволеності життям можна пояснити впливом компонентів світогляду особистості.

В інших публікаціях ми вже коротко згадували результати протестованої **другої моделі регресійного аналізу**. В ній було використано виділені нами фактори індивідуального

Рис. 1. Індивідуальний світогляд як чинник психологічного благополуччя

світогляду в якості предикторів психологічного благополуччя – **світодружбу, світогармонію, співжиття зі світом та підкореність світові**. Коефіцієнт множинної детермінації в цій моделі регресії – 0,713 (рівень статистичної значимості – 0,000). Також підтверджується нормальний розподіл даних (показник Дурбіна-Уотсона – 1,96) [1]. В даній роботі ми б хотіли представити більш глибокий аналіз даної моделі із визначенням міри впливу чотирьох факторів на рівень психологічного благополуччя (рис. 2).

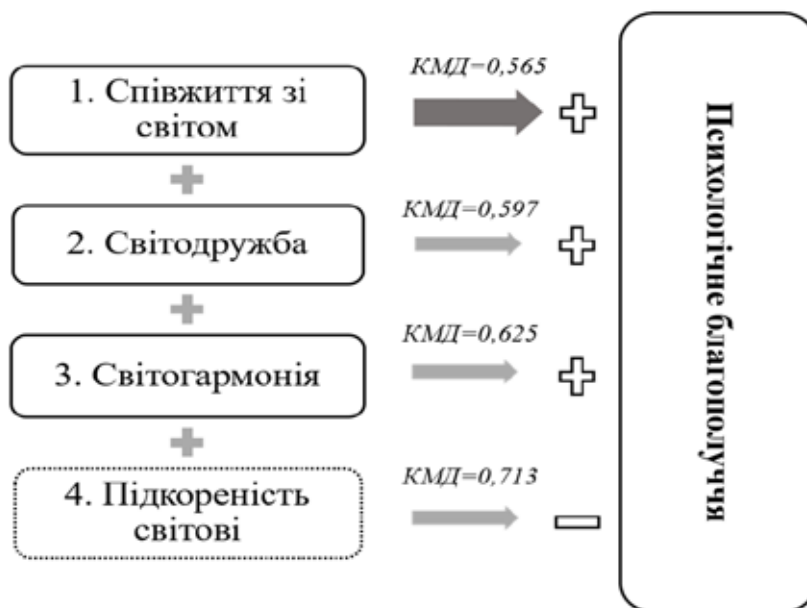
Таким чином, найбільш значимим чинником, який чинить прямий вплив на психологічне благополуччя, є стратегія «співжиття зі світом». Цей фактор передбачає відчуття самоцінності, усвідомленість особистісного буття, прийняття себе та інших, а також адаптацію до оточення, навколишнього середовища, світу загалом. Зазначена стратегія взаємодії зі світом забезпечує ефективне функціонування світогляду на всіх рівнях його структури, включаючи світопереконавання, світоцінність та світоставлення. Переважання цієї стратегії в особистісному та поведінковому аспектах пояснює більше половини дисперсії загального рівня психологічного благополуччя, навіть без врахування інших світоглядних факторів. Тому саме цей фактор можна вважати найбільш значимим чинником, який сприяє переживанню благополуччя.

Використання світогармонії та світодружби як додаткових стратегій при взаємодії зі світом також сприятиме підвищенню рівня психологічного благополуччя. Зокрема, світогар-

монія передбачає актуалізацію ряду ціннісних орієнтацій (універсалізм, турбота, автономія тощо) і прояв відкритості до світу на емоційному рівні (сенситивність і артистичність). У свою чергу, фактор світодружби позитивно впливає на благополуччя через прояв переконання про доброзичливість світу і світоглядний ідеалізм. Однак обидва зазначені фактори обумовлюють психологічне благополуччя значно меншою мірою, ніж стратегія співжиття зі світом.

Останній визначений в цій моделі чинник – стратегія підпорядкування світові. Даний світоглядний фактор хоча і обумовлює рівень благополуччя, однак чинить переважно негативний ефект на переживання щастя. Застосування цієї стратегії може передбачати певну «закритість» від світу через акцент на ригідності й консерватизмі. Крім того, така стратегія може ускладнювати взаємодію з оточенням і гальмувати особистісну самореалізацію через домінування цінностей конформізму й скромності. Таким чином, фактор підпорядкування світові розглядається як світоглядний чинник, що підвищує ризик психологічного неблагополуччя.

Висновки. Наукові погляди на роль світогляду в якості чинника благополуччя різняться. Індивідуальний світогляд особистості розглядається і як базова основа благополуччя, і як складовий компонент психологічного здоров'я, і як чинник впливу на переживання благополуччя людиною. В даному дослідженні було підтверджено припущення про обумовленість рівня психологічного благополуччя

Рис. 2. Обумовленість психологічного благополуччя факторами індивідуального світогляду

*КМД – коефіцієнт множинної детермінації; *** – прямий вплив; -- – обернений вплив.

індивідуальним світоглядом із визначенням найбільш впливових світоглядних чинників благополуччя особистості.

Було застосовано дві моделі регресійного аналізу. Предикторами першої моделі, прогностична здатність якої відповідає 79,5%, стали такі складові світогляду, як: світоглядна пластичність, цінність стимуляції і цінність влади-домінування, прийняття себе, адаптованість, відкритість новому досвіду. Предикторами психологічного благополуччя особистості в другій регресійній моделі стали наступні світоглядні фактори: світодружба, світогармонія, співжиття зі світом та підкореність світові. Прогностична здатність другої моделі регресії відповідає 71,3%. Фактори світодружби, світогармонії та співжиття зі світом є позитивними чинниками психологічного благополуччя, а фактор підкореності світові, навпаки, не сприяє високому рівню психологічного благополуччя особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грузинова К. М. Світоглядні фактори благополуччя особистості. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Том 33 (72). № 5. С. 1–8.
2. Каргіна Н. В., Рубський В. М. Світоглядна основа психологічного благополуччя особистості. *Психологія: реальність і перспективи*. 2020. № 14. С. 90–96.
3. Каргіна Н. В., Рубський В. М. Психологічна підтримка психологічного благополуччя особистості. *Теорія і практика сучасної психології*. 2020. № 2. С. 28–32.
4. Мар'яненко Л. Психологічні умови досягнення людиною щастя: різні виміри розв'язання проблеми. Щастя та цивілізаційний розвиток: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 14–15 листопада). 2019. С. 156–159.
5. Рубський В. М. Світогляд як модель реальності: богословський і релігієзнавчо-філософський аналіз : дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальностей 09.00.11 – релігієзнавство; 09.00.14 – богослов'я. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України. Київ. 2019. 489 с.
6. Скворцова К. М. Діяльність як субстанція щастя. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2015. № 60. С. 100–113.
7. Brandt M. J., Crawford J., van Tongeren D. R. Worldview conflict in daily life. *Social Psychological and Personality Science*. 2019. Vol. 10. № 1. P. 35–43.
8. Green M., Elliott M. Religion, health, and psychological well-being. *Journal of religion and health*. 2010. Vol. 49. P. 149–163.
9. Emmons R. A. Personal goals, life meaning, and virtue: Wellsprings of a positive life. *Flourishing: Positive psychology and the life well-lived*. In C. L. M. Keyes & J. Haidt (Eds.). 2003. P. 105–128.
10. Garcia D., Rosenberg P. Out of flatland: the role of the notion of a worldview in the science of well-being. *Mens sana monographs*. 2016. Vol. 14. № 1. P. 133–140.
11. Staudinger U. M. Wisdom and personality. In R. J. Sternberg, J. Jordan (Eds). *A Handbook of Wisdom: Psychological Perspectives*. New York: Cambridge University Press. 2005. P. 191–219.
12. Chen S. X., Lam B. C., Wu W. C., Ng J. C., Buchtel E. E., Guan Y., Deng H. Do people's world views matter? The why and how. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2016. Vol. 110. № 5. P. 743.
13. Poulin M., Cohen Silver R. World benevolence beliefs and well-being across the life span. *Psychology and aging*. 2008. Vol. 23. № 1. P. 13–23.
14. Trzebiński J., Zięba M. Basic hope as a worldview: An outline of a concept. *Polish Psychological Bulletin*. 2004. Vol. 35. № 3. P. 173–182.